

"ARALAR" EUSKAL ANTZERKI ARGITARAGABEA

J. M. Sarriena

ANTZERKIA

Intzako Danesio Aita Kaputainen euskal antzerkiak aitoria izan izan da gaur. 1986ko irailaren 21ean utzi gaituzen arte. Hoberenaz geroztik egunengatik bakarrik ez da giza arteak antzerki hartu ohi diren elkar arteko harremanak bere biziko jendakide horien izenak.

Antzerkiak, gure herri aranda honen ardena eta irakurketa bideak bere lekukoak izanik bere izen zuzen. Euskararen munduan, baina ere, gure antzerki-pizkunde mugimenduen eraginez ezagun eta berriak de-berriak izan ziren.

Zorizartea, egun honetako egoerak bultzatuz, hain bideretakoak dira Euskal Herria utzi eta, bere nagusien aginduz, hogaizta hamaruzkoak ezbestean lan egitea behar izan zuten misioetan.

Miguel Obasagare Zubillaga, Arantz izeneko nafar baitaren, berak "Kaputain" bostarian jaino zen 1886ko urriaren 19an. Madrilgo zuzen zuzen erakundearen gidaritzaren aldiaren nagusia, eta Arantz mendeko zandariaren izena eman zioten bostarian.

Bi urterekin aldatu behar izan zuten elkar eta herria berri aldara gertuko, eta pazirik zion Madrilgo berriak erabiltzen ibiltzen antzerki erakundeak ogi gogorri izan. Inolako loturak gabe ibiltzen ziren berriak.

1900ean Duñeko Seminarioa bidan eman bazituen ere haserriak, berriak izan urratsak; Tuzon egun zuzen gero, 1902etik antzerkiak, beste ikastaro guztiak 1910ean aurrera arte.

“ARALAR” EUSKAL ANTZERKI ARGITARAGABEA

J.M. Satrustegi

Intzako Damaso Aita Kaputxinoa euskal idazle on aitona ia-ia biblikoa genuen, 1986ko irailaren 21ean utzi gaituen arte. Hogeitazortzi egunengatik bakarrik ez da gizarteak aintzat hartu ohi duen ehun urteetako helmugara bere biziko ibilaldi luzean iritsi.

Bitartean, gure herri astindu honen azken ehun-urtealdiko historiak bere lekukoetariko berezia zuen. Euskararen munduan, batez ere, gerra aurreko pizkunde mugimenduan eragile ezagun eta borrokari asperkaitza izan zen.

Zoritxarrez, egun iluneko egoerak bultzaturik, hain bihotzekoa zuen Euskal Herria utzi eta, bere nagusien aginduz, hogeita hamarurteko erbestean lan egin behar izan zuen misioetan.

Migel Olasagarre Zubillaga, Araitz izeneko nafar bailaran, Intzako “Kalparregi” baserrian jaio zen 1886ko urriaren 19an. Malloak ziren zoko ospelean galdutako bizitegiaren adibide nagusia, eta Aralar mendiko zaindariaren izena eman zioten bataioan.

Bi urterekin aldatu behar izan zuen etxez eta herriz mendi aldera igotzeko, eta gazterik zion Madotzen biziak erakutsi ahuntzen atzetik egunoroko ogi gogorra jaten. Inolako lotsarik gabe aitortzen zuen berak.

1900ean Iruñeko Seminariora bidean eman bazituen ere baserritik irteerako lehen urratsak, Tuteran egin zituen gero, 1902etik aurrera, beste ikastaro guztiak 1910ean apaiztu arte.

Elizgizon bezala, herriz-herri ibili zen hogeitabost urtez Nafarroako mendialdean misioak ematen, 1936an Chile-ra lekutu arte.

Euskaltzaile mailan, Euskararen Adiskideak izeneko elkargoa Iruñean sortzea izan zen, behar bada, ekintzarik garrantzitsuena.

1920an euskaltzain izendatua izan zen, Jose Agerre jaunaren ordain, eta 1921eko urtarrilaren 27an irakurri zuen sarrera- hitzaldia Elizondoko udaletxean.

Iruñean, Errotazaharreko kaputxinoen komentuan bizi zen, 1968an itzuli zenetik 1986ko irailaren 21ean itzali den arte.

Idazlanak

Berak esan ohi zuen, bere amarekin elkar ez ulertzeraino galdu zuela euskara Tuterako lehen lau-bost urteetan. Amaren begietako malko hezeak bigundu omen zuten orduan mutikoaren bihotza eta berpiztu barruan euskal kontzientzia.

Bere ekintzen artean, bi aldizkari sortu zituen: Irugarren Prantziskotarra (1913), eta Zeruko Argia (1919). Argitaratutako lanak: Nafarroako aditz-laguntzalea zuketako esakeran (1921), Burundako Euskalkia (1922), Kristau ikasbidearen I-ko ta II- garren zatiaren azalpena (1924), Nafarroako Euskal-esaera zarrak (1974). Aldizkarietako idazlan txikiak bestalde.(*)

Itzulpenak

Asteteren Kristau kasbidea, Xabierko Frantzisko santuaren bederatziruena, Giza biziaren (Humanae vitae enziklika), Andoaingo Esteban doatsuaren bizia.

“ARALAR” antzerkia

Argitaragabeko lanik uzten zuen, galdetu nion elkarrizketa batean. “Oooh!” —atera zitzaion oso barrutik—; “etxearekin erre ziren Chilen nere paper guziak”.

(*) Lehen idazlana euskaraz non argitaratu zuen galdetu nion behin. Eukal Idazlean bi ipui txiki, erantzun zidan berak. Ez zuen gogoan beste ipuinik idatzi zuenik.

Nik banuen, hala ere, berak inoiz aipatzen ez zuen zerbait, eta neuk ere ez nekien berea zenik. Makinaz idatzitako "Aralar" euskal antzerkiaz ari naiz. Bere izenburu osoa, "Mikel Deuna ta Euskaldunak". Hasieran dioenez "Piramuellas'tar Armando Zuazu (Izagaondo)ko apaizak 1928'an egiña".

Itxuraz, egileak gaztelaniaz egin zuen, itzultzailearen izena bai dakar beherago. Arkatzez idatzita dio: "Ar'tar A'k euskeratua" (sic).

Ezizen honen babesean aita Damaso estaltzen zela ikasi dut gero. Intzako semeak Prahako N.Tauer jaunari idatzitako gutun batean, honela zioen: "Zeruko Argian, Jesukristoren bizitza ematen asia nauzu, eta beste zenbait sailtxo, emen naizen artean, berortan azalduko dira, Ar'tar A., ta Irumugarrieta izenordekoaz" (1956.XII.5). Kalparregi, bere sortetxearen izena ere baliatu izan zuen gerra aurrean izenordekotzat.

Nik dudan antzerkia joan deneko hogeitertan, behar bada, neurekin dut. Dn. Manuel Lekuonak eman zidala esango nuke, nahiz segurtatu ezin dudan.

Desagertu berria dugun Intzako Damaso aitaren oroigarritzat argitara ematen dut (*).

Konstantz (Konstantz).

Petrovits (Petrovits).

Tschuan (Tschuan).

Garcia.

Exobernia.

Martiano (Martian) Gatzara.

Fulton.

Pakomits (Pakomits).

Bargas-tar Juan (Jon) Abades (Jung).

Anabljngers.

Juan Burundakoa.

(*) Grafari dagokionez, r, l, erabili ohi ditu itzultzaileak, eta rr, ll, bikotzak ezarri ditugu idazkera gaurkotuan.

ARALAR

MIKEL DEUNA ETA EUSKALDUNAK

Iru egintzetan azaltzen dan ikusgaia

Piramuelles'tar Armando

Zuazu (Izagaondoa)ko

Apaizak 1928'an egiña.

Ar-tar A- k euskeratua

Egintzaleak:

Mikel Deunaren agerraldia Amagoya.

Kostantza (Kontantze).

Petronila (Petronille).

Teodosio (Todosi).

Gartzia.

Etxeberria.

Martziano (Martzian) Gotzaia.

Eudon.

Pakomio (Pakomi).

Bargas-tar Juan (Jon) Abadea (jaupa).

Amabi agure:

Juan Burundakoa,

Alin Ibarrakoa,

Basaburu-koa,
Ega Ibarrekoa,
Uarte Arakil-goa,
Elizondo ta Baztan-goa,
Iltzarbe-koa,
Lekunberri-koa,
Lekunberri ta Larraun-goa,
Olaran-goa,
Ultzama-koa.
Urroz ta Izaga-ondokoa,
Lau menditar, Gudari, ta erriko giza-salla.

LENENGO EGINTZA

Bere obena

(Irakurri Navarro Villoslada-ren “Amaya” III-garren idaztarian 70-garren orrialdetik aurrera, “La Novela de ahora” deitzen dan argitaldaritik).

Larratz zelai bat, erdiz-erdi Goñi-tik Iruña-rako bideak ebakitzen duana; ezkerreko aldean urrutira ager bedi mendi- kaldorra, arren oñetan ariztia, onen eskusñeko sarreran arkaizpe andia ta bere sayetsetik bidea.

Lenengo ikuskaia. Ekaitza.

Teodosio. (Ateratzen da astamakil ta ezpatarekin Goñi-ko bidea- barena, ta zelaiara iristean arkaizpearen aurrean gelditzen da).

TEODOSIO.—Nora ote dijoa? (su ta garr) zein da, zerua edo su- luzean nere kaltetan jeikitzen zaitena? (jarri egiten da). Abartzuza-ko Gar-

zia, nere asmo guziak ebakitzen dizkitena, nere ustez moro garailariak illa zutena, itzuli zaizu bizirik eta txapeldun. Eudon edo Aser, godo, kistarr edo judu orrek, gaur bertan, nere eztaietako lenengo egunean nere atsegin guztia pozoindu dit. Bera zan azkenean Konstantzak lenengo maite zuana, eta zortzi urte luzeren buruan, ustez illa zalakoan aztu zuan. Eta orain, ordea, beñiere baño biziago gogora ekarriko ditu arren nekeak, arren azkartasuna ta bere biotzeko gizon orren iraupena. Arren biotzetik ez bai-dute aterazi, ez otz eta ez beroak, ez urrutiko lur-alderdiak, ez bere irabazien gora-berak, ez gizonen esa-mesak, ezta ere Erregek egindako goraldiak edo palakuak Aitormendi berean arekin betiko bizitzera joan nai izan zitzaion neskatzaren oroimena... Egia da judu tzar bat dala; Amagoya-gandik azkeneko euskaldunaganaño guztiak gezurraz saldu ditula; baita ere Errodrigo Erregegandik asi-ta godoen azkeneko aleraño... baño orrek berak ez al-darakusgu bere biotz sutua ta buru argi ta atera aundikoa? Emaume batek ez al-dizkio ain uts aundiak barkatuko, alako izanera arrigarriaz eta arren naikeri geiegiarz oartzean?... (Txutitu egiten da). A! ta orduan! (Su ta garr). Ez; Konstantza borrokatuko da bere naikeri berriarekin; ez du aztuko bere itz-eman, ezta bere barruko ojua ere... Baño nork indarr emango dio borrokaldian? ... ni urruti ba-nago? ... Nork emango dio kopeta borrokan asteko ere, bearr bada, ni irten orduko sartu nayen zegoanaren kaltetan? Nere biotza Goñi-n dagon bitartean, zerk nararama Iruña-ra, Gartziari nere aurre-arleari lagun egitera lanbide ikaragarri ta aurki osoro eroan? (Su ta garr, eta asten da mendi-zearra sua artzen). Nere bidea ebakitzera datorkidan ekaitzak berak isten dit bidea. Ez naiteke aurrera joan; atzera!

Bigarren ikuskaia.

Teodosio ta Eudon. Basajaun jantzian ateratzen zaio ariztiatik.

EUDON.—Atzera!

TEODOSIO.—Jauna, Basajauna!

EUDON.—Urbill zaitte! Jan zazu! Laster asko egin duzu; oraindik askoz geiago egin bearr duzu. Jan eta edan. (Ogia ematen dio).

TEODOSIO.—(Jarri ta jan egiten du).

EUDON.—Ez zaizu gogoratzen, nora bidalduko ote zaitudan?

TEODOSIO.—Nork ezagutzen ote-ditu zure asma-bideak?

EUDON.—Ni bizi naizen baso auetatik ezagutzen ditut guztien gogorapenak; eta gaiztoak ziorkatu ta onak laguntzen ditut. Onak dira Goñi-ra itzultzeko derabilzkizunak; Teodosio, edan zazu, bidean nere atzetik laster asko egin bearr duzu-ta. (Adarr batetik ematen dio edatera ta Teodosiok edaten du).

Eta esan zaidazu, zergatik nai duzu Goñi-ra itzuli, Iruña-n zai bazaituzte?

TEODOSIO.—Zuk agintzen didazulako.

EUDON.—Ez nizun nik agintzen, ni ikusi baño len: “Atzera!” oju egin ziñuanean.

TEODOSIO.—(Nai litzeke xutitu ta ezin da; ortaz oarturik, Eudon-ek parra egiten dio).

EUDON.—Zure barruak esaten zizun, zure susmoak ez ziran ametsak; nai zendun Goñi-ra itzuli, zure andrea Eudon bere lenengo gizonarekin jolasean arrapatzeagatik...

TEODOSIO.—(Zutiturik azken indarraldi batean) —Gezurra diozu. Bere lenengo gizona deitzen dezun ori, zu zera eta, ala Jainkoa! (Ezpata eskuan artuz).

EUDON.—(Ezagutu duala oartzean, kentzen du bere burutik kapela ta eskuan deraman makil-barrutik ateratzen du ziztiki luze bat, eta de-saio). Bai, Eudon nauk; ator nere eskuetara!

TEODOSIO.—(Edariak eraginik, saiatzen da bere ezpata ateratzen, eta lurrera erortzen da pixkeka-pixkeka, esanez): Ene Jaungoikoa! erruki zaite nitaz!

EUDON.—Garai onean txoratu au... oraindik ikusten natxik, eta entzun zidak. (Teodosio-ren ondoan belaunikaturik, atsegiñez esaten dio): Berarekin itz-egiñik gelditu nauk eta orain itzultzen nauk Goñi-ra, bera artzera, nere andrea duk-eta. Ementxe idukiko aut bizirik, nere zoriona ire begiz ikusten dukan arteraño... Loak artu dik... sar zadan, ba, arkaizpera.

(Narraska darama). Gero egingo dut berarekin nere asmotarako on izango zaitena. (Sartzen du arkaizpean eta andik ateratzen da bere estalkiak botarik. Asten da arkaizpe arren agoa arriz isten, eta berari argia ematen dioten mendiko garrak ikusirik esaten du): Suak

erretzen badu edo bere keak itotzen ba-du, ez dut geiago bere kezkarik; Iruña-n ere beste orrenbeste egin al ba-neza Gartziaz... (Arri bat artzera dijoanean, entzuten du norpatek ots-egiten diola).

Irugarren ikuskaia.

Lengoak eta Pakomio.

PAKOMIO.—Aserr! Aserr!

EUDON.—Nork ots-egiten dit nere egiazko izenez?

PAKOMIO.—Abraam ire aita nauk, ez beldurrik izan.

EUDON.—Nere asmoa bete diat; or gelditzen duk Teodosio, Iruña-n Gartzia-ri lagun egitera zijoana, gezurra egin eta orditurik.

PAKOMIO.—Bearrezkoa duk agudo ateratzea.

EUDON.—Nor atera?

PAKOMIO.—Teodosio. Edaria indartsua al-du?

EUDON.—Ez nuan uste, indartsuegia edango zuanik; eta loa arrarazitzeko aña besterik ez diot eman.

PAKOMIO.—(Sartzen da arkaizpean).

EUDON.—Begira gero, zer egitera zoazen!

PAKOMIO.—(Barrendik) Esnagarri bat ematera, lenbailen korderazteko.

EUDON.—Badakizu gero, nere aurre-arlariaren ondamena naiago dudala aberastasun guziak baño. (Ateratzen du ezpata bat; Pakomio-k begiratu ta parra egiten dio). Itzegin zazu agudo, ez baduzu nai korderatzerako bizia kentzea.

PAKOMIO.—(Ateratzean) Zeñen eroa aiz, ire argitasun guziarekin... beti izango duk ire aitagandik zer ikasia ta ire aitari zer-esker-eman.

EUDON.—Itzegin zazu.

PAKOMIO.—Goñi-tik eldu nauk; norbaitengandik ikasi dek erbia arrapatzen.

EUDON.—Eta zer? Bai al-dakardazu Konstantza?

PAKOMIO.—Ikasi zak on danean itz-egiten eta entzun egiok aurrena ire aitari... Konstantzak ala eskatu dielako, Teodosio-ren gurasoak ez ditek gau ontan Gaztelu-zarren lo egingo, baizik Jauregian, ezkonberrientzat daukaten oean.

EUDON.—Oraitxe esan diot Teodosio-ri ua betetzera ninjuala.

PAKOMIO.—Ezagutuko duk bada, zeñen ondo eldu zaigun, gauzen bat-bateko aldaketa au baldin susmoak janik dabillen gizon au, gau ontan bere etxera eroturik itzultzen bada.

EUDON.—Baño zertako ill-arazi, nere zoritxarrean iñork baño, aurki, oben gutxiago izango duten agure gizagaxo oiek?

PAKOMIO.—Ez dek ezertako balio. I al-aiz, ire buru onaz, ire ausardi ta jakinduriaz, ainbat goratu aizena?

EUDON.—Ausardi ta zorionez bai, baño zuk gogo duzun bezalako gaiztakeriz ez. (Sartzen du ezpata zorroan). Gizagaxo oiek orrela ill-arazi aien seme beraren eskuz?

PAKOMIO.—Ta? Zer aurreratzen duk, zoritxarrekoa? Zer iritxiko duk Nazaret-arraren Erregea iltzeaz, ez baduk ondatzen beren erregeaulkia? Ez al-zaik aterako gero ere, ire erregezkoa eskuartetik kenduko dian gizon kristau bat? Bearrezkoa dek ikaragarritzko gaiztakeri batek, gertaera izugarri batek, auek nasirik eta ondaturik uztea; oker aundi baten zartarakoak lur-jorik uztea. Okerr ori bere bidez eldu duk, gertu zegok. Josiz Aben Joseph, nere zai dagoan lagunak, kenduko dizkik eragozpenak, eta ezpata eskuan duala eraman-araziko dik Teodosio Jauregiko oeraño.

EUDON.—Ala biz! Erne egon! laster korderatuko da-ta.

PAKOMIO.—Itxi dezagun oso arkaizpena: (ala egiten dute). Ez duk mutilla indarr aundirik egiteko egongo.

EUDON.—Eta bere nasitasunean Iruñako bidea artuko ba-lu?

PAKOMIO.—Ez dezagun betarik edo astirik galdu; oa Iruña-ra eta garbi zak Gartzia. Ni egongo nauk (Iruña-rako bidez dijoaz) baseliz-zai baten jantzian. Teodosio-k Iruña-rako bidea artuko ba-lu, itzulizazitzeko; ta nola nai dela ere, Josiz-ek lagunduko ziguk lan ontan. (Ondatzen dira).

Laugarren ikuskaina.

Petronila ta Teodosio.

- PETRONILA.—Mendiguru-ko arkaizpea itxirik. Judua, Aitor-en aberas-tasunaren billa etorri ote-da? Ikusi dezadan. (Arri bat kentzen du).
- TEODOSIO.—Eudon! Eldu al-aiz, nere naigabeak ire zorionaz geitutze-ra? Zenbat egun dituk, arkaizpe ontan ortzirik naukekala?
- PETRONILA.—Ixilik ago, ez ojurik egin; nor aiz?
- TEODOSIO.—Teodosio! Goñi-ko Teodosio, Eudon-ek emen sartua.
- PETRONILA.—Gezurra diok. Abraham Aben bera aiz i. Deabruak ekarri au aberastasunaren billa, ta deabruak parra egiten dik ataria itxiz.
- TEODOSIO.—Petronila! Petronila! Teodosio naiz, zure illobaren sena-rra, erregea naiz.
- PETRONILA.—Bulka ditzazu zure ezkerreko arriak onuntz (idikitzen dute).
- TEODOSIO.—Petronila!
- PETRONILA.—Atera zaitte, arkaizpea zaindu bearr dut-eta (Eramanazi-tzen du arizti-ko zuaitz baten barrura).
- TEODOSIO.—Zer gauetan gaude?
- PETRONILA.—Zure eztaietakoan.
- TEODOSIO.—Petronila, zuri zorr dizkitzut bizia ta koroia (Jartzen dan artean).
- PETRONILA.—(Jartzen dan artean) Bizia Jaungoikoak ematen dizu, ko-roia Gartzia-ri emango dio.
- TEODOSIO.—Horrek esan nai du bereala bideari jarraio bearr diotela.
- PETRONILA.—Nongo bideari?
- TEODOSIO.—Iruña-koari.
- PETRONILA.—Zertarako?
- TEODOSIO.—Zertarako galdetzen duzu? Gartzia Erregea ta ixuindurik

dauden euskaldunak ateratzeko. Ortarako, ortarako bakarrik joan dira nere aurretik nere eskupeko guziak.

PETRONILA.—Iruña-n ixiundurik eta ixtegian zeazkatenak askaturik daude. Gartziak eskuratu du murruetako atari bat eta gau ontan uri osoaz jabetuko da noski, ta bearr bada nagusi egin ere bai.

TEODOSIO.—Neri itzik esan gabe!

PETRONILA.—Zuk bialdutako erritarraz baliatuko da. Zoaz eta lagun egiozu bere lanbide bikain artan. Jarri zaitte menditarren buru...

TEODOSIO.—Ni eroa! zein zoroa naizen! Neronek egin dut txapeldun! Nik eman diot garaipena!

PETRONILA.—Zoroa, bai zoroa! beti errege izateko ametsetan zabiltz eta beñere ez duzu begiratzen arren diña izateaz.

TEODOSIO.—Ondo dago, ez banaiz erregezkora bide batez irixten, besteaz joko dut, eta arro aundi ori bidera ateratzen ba-zait, an eroriko da; eta arren gorputz-illaren gañetik igoaz joango naiz.

PETRONILA.—Biotz aundi orrentzat lenengo gauza bere aberria da, ta bere bizia ere arren onez ematen du; ta aberria zuk zuretzat nai duzun artean, biotz aundi ori zure begiratzale ta zure zaitzale egiten zaizu...

TEODOSIO.—Eskerrak damazkiot, baiño!...

PETRONILA.—Baño ez ziñuke eskerrak eman bearrrik izan nai?

TEODOSIO.—Ikaragarria zera, Petronila.

PETRONILA.—Ezagutzen bai zaitut ondo, zure biotzaren ondarreko berria bai-dakit; argatik dakitena bildurrik gabe esaten dizut. Bai; damu dezu Gartzia ain aundia, ain ona ta bere erriaren ain maitatzale bizia izatea, beste gauza guzien gañetik; ezagutzen dezu ori dala erria goratzeko Jaungoikoak ainbat aldiz begi aurrean jarri dizun bidea, ta zure amets arroak utzi-erazi dizutena. Iñork ez zinduzun nai, nik bezin bizi erregegoan, iñork ez dizu esan nik bezala, errege alka betetzeko zeundela. Nai al-didazu entzun? Egingo al-duzu nik esana?

TEODOSIO.—Itz-egin zazu.

PETRONILA.—Zoaz Iruña-ra.

TEODOSIO.—Asmo ori neukan, ori egitera ni Joan. Baño bildurr naiz Asierr bera dan Eudon orrek...

PETRONILA.—Ez da Asierr, baizik Aserr; ori judu bat da.

TEODOSIO.—Bai, bai, arkaizpe ortan sarturik nindukan judu, nere Konstantza-ren maitetasana ta Konstantza bera kendu bearr didala esan didana.

PETRONILA.—Butron-darr Konstantza ez al-da ba zure emaztea?

TEODOSIO.—Bai, ala da!

PETRONILA.—Eta oraindik bildurr al-zera? Ez al-da ba euskalduna?

TEODOSIO.—Euskalduna ta bizkai-tarra zan gañera Zara-ren eskuz senarra il uan biotz uste? ura.

PETRONILA.—(Txutiturik eta errukiz begiraten diola, asarez edo, zapuzkeriz baño geiago). Ez zaitut ezagutzen. Nik uste nuan baño gaiztoagoa zera. Zerbait gertatu zaizu zuri, Teodosio, zure griña gaiztoak ikaturik naukate. Zoaz Iruña-ra, aztu zure buruaz, lagun egiozu Gartzia-ri uriaz jabetzen eta egizu Errege.

TEODOSIO.—Nik?

PETRONILA.—Teodomiro Godoen erregeak, Kantabria-ko Duke-tako izendatu du; zuk orain euskaldunen izenean erregetako gora zazu.

TEODOSIO.—Nik? Beñere! (Txutiturik asten da larruki bat ateratzen). Gartzia-ak nere eskuetan jartzen du... Gartzia-ak ezarri dit emen nere izenean bakarrik...

PETRONILA.—Ori idatzi (idatzi) dizu? Ez diteke, ez zurekin, ezta ere Gartzia-rekin.

TEODOSIO.—Errege izango naiz, zuk eta Eudon-ek nai ez pa-dezue ere; errege izango naiz Martziano ta godu guztiak aurrezka ba-leude ere; errege izango naiz Gartzia-k itza jango ba-lit ere.

PETRONILA.—Zoaz pakean, txoroa. Zure itzak bildurr ematen didate, zergatik dan jakin gabe; bildurr naiz eta ez datik nortaz. Ez zuregatik, Teodosio; zartarako edozeñek ez dizu ajolik ematen-eta. Ai ene Gazteluzarra! Ai ene Jauregia! Ai ene Iruña ta Ameskoa! Ai ene Euskalerrria!

TEODOSIO.—Emakume onek ikusten dik nere garaipen ezinbestezkoa ta nere dalako bakarrik ainbat zoritxar esaten dik. Garaipena etor-

tzea duk orain berr duguna; zoritxarretatik Jaungoikoak aterako alnatxik. (Iruña-ko bidez joaten da).

PETRONILA.—(Joaten ikusi ondoan) Jaungoikoa ta euskaldunak! (au esanez sartzen da arkaizpean).

Boskarren ikuskaia.

Pakomio, Teodosio ta Petronila.

PAKOMIO.—(Ariztiatik irten da Baselitzaiaren jantzian) I Teodosio!

TEODOSIO.—Zer nai didazu esan, Aita?

PAKOMIO.—Urrutiko oyan batean bizi naiz aspaldiko urtetan, arkaitz eta basoen babesean nere burua iñoren ikusmenetatik izkutatuz. Baño Espiritu Santuak lurra-barru gertatzen danaren berria ematen dit eta gau ontan esan dit zure bidera ateratzeko. Nora jo ez zinekila, Goñi-ko bidez edo Iruña-koaz abiatzeko zalantzan zeunden, eta Jaungoikoaren ordeztan arren izenean eldu natzaizu esatera, gelditu gabe itzultzeko Jauregira zure izena garbi zaintzeko. Eta Euskalerriko errege-alkian jartzekoa zeran ezkerero, zure izenagatik itzuli zaitez berealaxe zure etxera.

TEODOSIO.—Esan zaidazu, ene Aita, Jaungoikoaren albistaria. Gure adiskideak garaitzera joateaz, galduko al-dut nere izena?

PAKOMIO.—Ez, zaldun jauna!

TEODOSIO.—Itz egin zazu, ba argi! Zergatik bearr dut nik nere etxera itzuli? Nere izen onak zergatik eskatzen dit Jauregira agertzea? Zuk igarritzen diozu nere gogorapenik izkutuena. Itzegin! ezerk ere ez nau oraintxe ikaratzen-eta.

PAKOMIO.—Jaungoikoaren ume leyala zu! Ez al-dagokio zure izen onari, andreaz begiratzea? Bai... ona dalakoan artu duzu; ustez bata-yatua ta on-utsa dalako, aristian ezkondu zera berarekin, baño berak gezurr-egin dizu ta saltzen zaitu.

TEODOSIO.—Norengatik?

PAKOMIO.—Norengatik izan bear du, txikitandik beti maite izan duan eta orain beñere baño maiteago duan Duke gazte orrengatik baizik?

TEODOSIO.—Baño, jauna, zer esaten duzu? Duke ori judu da, ta Konstantzak ba-daki ori ondo samarr.

PAKOMIO.—Biotza saldurik eta burua zoraturik daukan emakumearentzat ez da mororik, ez judurik, ezta ere iñoren begiramendurik.

TEODOSIO.—Baño egia al-da diozun ori?

PAKOMIO.—Oraindano esanaz atera dezakezu, Jaungoikoak adierazia dudan edo ez.

TEODOSIO.—Zaude piskat, Aita; atxoin apur bat; non ikusiko zaitut berri? edo non duzu zure bizitza (egoitza)?

PAKOMIO.—Nik ikasiko dut Jaungoikoagandik, noiz zatozen, eta leku bere ontan atxoingo dizut.

TEODOSIO.—Jauna, eman zaidazu zure eskua muñ egiteko.

PAKOMIO.—Nere gorputz argala ez da norena, orrelako itzala arri ekartzeko; baño belaunikatu zaitte, Zalduna, ta muñ egiozu nere soñeko agurgarri oni.

TEODOSIO.—(Ala egiten du). Oraintxe ezagutzen dut, zeruko gauza da-la ori, zuk botatzen duzun beroa zerukoa da-ta.

PAKOMIO.—Jaunagandik datorkidana da, ez zalantzik izan.

TEODOSIO.—Baño adierazi didazun gaiztakeri izugarria nondik ezagutu?

PAKOMIO.—Izarrak estali baño len irixten ba-zera, zure begiz ikusiko duzu, zure eskuz ikutuko duzu, gaiztakeriaz iñori galde-egin bearririk ez duzu izango.

TEODOSIO.—Naikoa da Aita: Biak gau ontan berean joango dira elkarrekin lo egin eta su-lezeko jaun izatera. (Pakomio bideska batez basoan-barru dioa: Teodosio zoratu-antzean lasterrean itzultzen da antzoki guzia barrena).

PETRONILA.—Nor igaro ote-da arkaizpe aurretik? Bai, ua bera da (ots-egiñez) Teodosio!

BARRUKO ABOTS BATEK: “Lelo il Lelo. Lelo il Lelo. Leloa Zarak. Il Leloa”.

PETRONILA.—Nork ote-dagi (kantatzen ote-du) kanta ori? Lelo-ren eresia, susmo gaiztoak Teodosio aidean deramaten artean? Zer

okerki berri asmatu ote-du juduak bere kalterako? Nere aurrak zaituko dute arkaizpea, Teodosio-ri laguntzera nijoa.

Seigarren ikuskaia.

Jauregiaren barrua. Zurubi bat igotzeko, ganbara bi gelatako atariekin, beste zurubi bat jeisteko ta ontan lerki bat argi-egiten.

TEODOSIO.—(Zurubian gora dijoa). Ez nau iñork ere zai, emen dago nere andrea... mitetasunaz urturik bere zai ote dago? Bere ontatik bi lagunen arnas-itsaz oartzen naiz... Zoritxarrekoak! (ateratzen du ezpata) lerki orren argiak argi egingo dio eriotzari! (Sartzen da gelan).

Zazpigarren ikuskaia.

Konstantza, Teodosio, Petronila.

KONSTANTZA.—(Zurubitik) Teodosio!

TEODOSIO.—(Agertzen da atarian, ezpatari odola dariola). Illik daude... ez dute atx bat atera!... Bai bei-zekiten eriotza merezi zuela.

KONSTANTZA.—(Agertzen da krisallua eskuan duala, ixill-ixill ots-egiñaz) Teodosio!

TEODOSIO.—Oraindik bere gorputza aragiaren atsegin gaiztor eta eriotzaren oñazez dardaratzen dala dago, ta bere gogoa Jauregian barrena asi al-da inguruka? Oa emendik ondagarria!...

KONSTANTZA.—Zer duzu Teodosio?

TEODOSIO.—Ez al-dakizu?... (Oñat (pauso) bat ematen du arenganontz esanez) ire odola ta ire lagunarena.

KONSTANTZA.—(Oju egiñez) Ene Jaungoikoa!... gure gurasoen odola... azkeneko gauzez geren gelan lo egiten zuen, eta il egin dituzu. (Naigabeturik erortzen da).

TEODOSIO.—Zer dion, ondagarria?... Nere Konstantza al-aiz, beraz?... (ikuten du) Ametsa al-dau? edo birpiztu al-zera (artzen du lerkia ta

sartzen da gelan; eldu da Petronila, ta zuzen-zuzenen atarira dijoa oju egiñez).

PETRONILA.—Teodosio!

TEODOSIO.—Gurasoen iltzale bat naiz (uzten du lerkia eta ezpata goratuz dio): Ilko dut nere burua!

PETRONILA.—(Aurreratzen zaio, kentzen dio ezpata eskuetatik, eta esaten dio, zurubia ezpataz erakutsiz). Bizi zaite, Teodosio; bizi zaite, ta ar zazu ukabidea (penitentzizko biziera).

(Lenengo zatiaren bukaera).

BIGARREN ZATIA.

Ukabide (penitentzia)

(Irakurri Navarro Villoslada-ren “Amaya” “La Novela de Ahora” deitzen dan argitaldaritik, 126 orrialdea ta urrengoak).

Aralar-ko mendia. Larratz-zelaya eta arkaizpea.

Lenengo ikuskaia.

Teodosio.

TEODOSIO.—Ukabidezko bizitza ain luzearen buruan nere aragi guziak txautu zaizkit, eta nere larrua ezurrari josirik dago... ni nerau naizen ez nuke ezagutuko ere... Jauna! edo bigundu zazu inguratzen nauen burnia edo sendotu nere biotza, iraun dezadan. Petronila eldu da; (Jeikitzen da eta badijoa zelai-aldera zegoan arkaitz-ertzetik). Oi ez duan ikustaldia egiten dit gaurr, bi egun besterik ez bait-ditu, ekarri oi-didan ogia ekarririk.

Bigarren ikuskaia.

Teodosio ta Petronila.

PETRONILA.—Teodosio! (Ixildu apur bat). Ez arritu, beñere ez bezala, itz egiten ba-dizut Martziano gure Obispo (Gotzai) jauna, Gartzia Jimenez-ek lagundurik nere atzetik datorr, zuri gure Jauna bere eskuz ematera.

TEODOSIO.—Martziano? Gartzia Jimenez? Zer gertatzen da Goñi-n, Petronila?

PETRONILA.—Ez zaitzala ezerk estutu; nonbait ere Obispo jaunaren, Gartzia-ren eta zure eginkizunen bat dakarte esku- artean. Ara, ementxe datoz (sartzen da arkaizpean eta ipintzen ditu, oyal-zuria zabaldurik, Gurutze bat eta bi argizari pizturik).

Irugarren ikuskaia.

Teodosio, Martziano, Gartzia, Petronila.

(Gotzai Jauna geldi-geldi igotzen da zilarrezko ontzia leptik zintzilikan duala: aurretik Gartzia, eskuan lerkia duala datorr; Teodosio belauniko jartzen da arkaizpearen ago-ertzean).

TEODOSIO.—Berriz ere agurtuko dut nere Jaun eta Jaungoikoa, ondagarri oni bere errukitasunaren besoak zabaltzen dizkiolako. (Jauna igarotzen dan artean, auzpeztutzen da, ta gero Martziano- ren ondotik sartzen da arkaizpera ta an Jauna ematen diote. Petronila apurtxo batez arkaizpeko sarreran belaunikatzen da, barrura begiratur; laster ateratzen da arkaizpearen ezkerreko sayetsean gosari-gai zerbait gertatzera).

Laugarren ikuskaia.

Petronila; gero Martziano.

PETRONILA.—Biak Jauna artu dute gure Obispo (Gotzai) deunaren eskutatik. Ori nekabidea (penitentzia) Teodosioren! Ori biotz kartsua, Gartzia-rena! Martziano ta Gartzia-ren etorrera onek... edo oso

okerr nabill edo bakartasun ontatik ateratzeko asmotan da... eta bearr bada erregetzat izendatzeko.

MARTZIANO.—Arritu al-da, gure etorreraren berria eman diozunean?

PETRONILA.—Galde egin dit; zer gertatzen dan Goñi-n!

MARTZIANO.—Ez du uste, geroztik, bakartasun ontatik ateratzeko asmotan gatozkionik?

PETRONILA.—Ene Aita; aterazi zazu, bai, beragatik ez ba-da ere bere andreagatik! Bere gaiztakeria aundia izan ba-zan ere, baita bere maitasuna ta bere damutasuna ere. Jauna, Jauna! Onen biziera, beti diraun miraria da. Udan naiko belarr ba-danean, ez du besterik jaten. Oiek gutxitzean, ogi legorr ta beltzaren muztur batzuek dakarzkiot, ogi txuria edo osoa baldin ba-dakarzkiot ez bait-du ikutzen. Utzi izan dizkiot janari obeagoak, baño alperrik; txoriak garbitzen dituzte. Irten zazu ba-da ill baño len.

MARTZIANO.—Eska sayozu Jaunari, Petronila, Aita Santuaren agindurik ausi gabe; errietara jexi al-izan dedin. (Arkaizpearen agotik deitzen ditu).

PETRONILA.—Atozte, gaur gero garaya da zerbait janari artzeko ta zerbait itzegiteko. (Gartzia jartzen da arri baten gañean; Martziano arkaizpearen ezkerreko aldean egongo dan arrizko jar-leku batean, eta Teodosio Obispo jaunaren ezkerrean, onek agindurik).

MARTZIANO.—Gaur lagun egin bearr diguzu gosaltzen.

Boskarren ikuskaia.

Martziano, Teodosio, Gartzia, Petronila.

MARTZIANO.—Indarr pixko bat artu bearr duzu, emendik irten bearko duzu-ta.

TEODOSIO.—Esazu, jauna; beste bakartasun batera joateko agintzen aldidazu?

MARTZIANO.—Zenbat urte dituzu, errietako berririk gabe?

TEODOSIO.—Errietako gértæeraz ezer ez dakit Erroma-tik etorri nintzen

ezkeroz, au da Errodrigo-k bizia galdu zuan matxinadaren ondoko iru illabete ta ogeigarren eguna ezkeroz.

MARTZIANO.—Ondo dago, orain ikasi bearr duzu, ba, gertatu dan guztia, ortarako etorri da Gartzia.

GARTZIA.—Itz gutxitan adierazi dezakizuket: Moroak jabetu dira lurr guziaz Ebro-ren sayetseraño, ta Euskalerra guzia eritsi-naia darakuste; ta euskaldunak ez dute siñistu nai arrixku ori.

TEODOSIO.—Baño nola? Ain itsu biurtu al-dira?

GARTZIA.—Zuk aldegin zendun ezkeroz, gure artean bereixkuntza besterik ez dago; batzuek nai dute lengo oituretan irautea, aldaketak alderdi oberik ez dutela ekartzen esanez.

TEODOSIO.—Beren begiz ikusia bai-daukate.

GARTZIA.—Beste ernego batzuek ezagutzen dute euskaldun guztien indarrak bearr dirala bateratu, galtzeko zorian dagoen aberria zaitzeko, beso azkardun baten agintzapean; baño ez datoz batera, bat ori autatzeko.

TEODOSIO.—Zergatik ez zaitue autatzen zu?

GARTZIA.—Asko gera, Euskalerrian erregerik izatekotan Aitormendiko edo Goñi-ko Etxetik izan bearr duala uste dugunak.

TEODOSIO.—Barka bekit Zeruak, ni ere uste ortakoa izan nintzan.

GARTZIA.—Ez gaikitzu etorri, eritasun zarrrik berritzera, baizik gure erriak dauzkanak nola sendatu ikasi naye.

TEODOSIO.—Bere atsegiña, nerearen antzekoa da, nerea bezalakoa izango da bere nekabidea (penitentzia) ere; garbituko dira bata eta bestea, bakoitza bere buruaz aztuz.

GARTZIA.—Baño zuri begiak zabaldu zizkizun damutasunak, argia emango diote gureai, ta zerorrek, Teodosio, zerorrek luzatu dezakiguzu garai aterako gaituan eskua.

TEODOSIO.—Nik? Ezer egin al-nezake nik, lanbide oietan? Len ez nuan egin, eta orain?...

MARTZIANO.—Utzi dezakegu arkaizpe au, ta joan zaitezke erriz-erri, aranez-aran, guziei eragiñez batu ditezen erria indartzeko.

GARTZIA.—Zu ikusteakin bereiztasun guztiak ezereztuko lirake; guziok ezagutuko genduke zugan, larogei urtez gure aberriaren aurre-

rapenetan ainbat lagundu zigunaren ondorekoa ta gure Araba-ko eta Gipuzkoa-ko anaiak eta Andeka-ko seme Bizkayan agintzen dutenak, lagunduko liguteke, gure etxealdeak eta oiturak, gure siñismena eta gure aurrekoen erakutsiak zaintzen.

TEODOSIO.—Amets gozoegia, Gartzia! Zure aginduz, Aita on-ona, Erromara nintzanean, Aita Sanduak agindu zidan, kate au nere gerritik zintzilikan eramateko, ta nekabidean (penitentzian) bakartasunetan bizitzeko, katea berez, gerritik erori arteraño; eta ondo ikusi dezakezu, Obispo jauna; oraindik (txutitzen da erakusteko) ez dirudi nere gerrikoa bela-bela ausiko danik.

MARTZIANO.—Mirari bat bearr da, burni au austekoz (jeikitzen da, ta joateko asten da). Begira, Teodosio, egizu Kristo-ren lurreko ordezkorearen esana. Baño ez ba-zaitezke ere atera emendik, guk nai gendun bezala bere ontatik eskatu dezakiokezu Jaungiokoari, begi errukitsuz begira dezaion, gure eskupean jarri duan erri oni. (Guziak abiatuz).

TEODOSIO.—Orixe, bai, egingo dudala, Aita on-ona; geituko ditut nere otoitzak eta nere nekabideak (penitentziak).

PETRONILA.—Debekatu zaiozu, ene Aita; onen nekabideak geitzea, iltea litzake, ez ditekena da.

TEODOSIO.—Ez ditekena! Ez dakizu ondo, zer bizierak zai diten nekabide gogorr auen ondotik.

GARTZIA.—Agur, Teodosio!

TEODOSIO.—(Muñ-egiten dio Gotzaiari eskuan). Agur, agur!

Seigarren ikuskaia.

Teodosio.

TEODOSIO.—Au nekabidea! Nere aragia iya ondaturik dago, ta ala ere nere gogoia ikaraz dago bere griñen aurrean. Aundi-naia erdi-illa dago nere barruan. Ezpañetara etorri zait au esateko gogoia: “Euskal-erriaren onak eskatzen badu ni agertzea, egin bedi duzuen bezala”. Baño onetsia izan bedi, on ziran itzak nere ezpañetan jarri dituan Jaungoikoa: Ukabidean (penitentzian) bearr dut bizi, nere aundi-naia ta gaiztakerira eragin ziranaren kalteko ziztadakoak ne-

re baitan ito artean. Baño... zer dakust?... arkaitz zorrotz artatik bera zaldi itsutu bat erori baita... Eta zalduna?... ene Jaungoikoa! bera ere arkaitzan bera anbilkan bai-dijoa beko bideskaraño. Illa izango da noski. (Juaten da lasterrean; atzetik zituan etsaien zaldien aztalotsak entzuten dira).

Zazpigarren ikusaldia.

Menditarr etsaiak.

1. BASERRITARRA.—Begira zazue arkaizpe ortan; or izan bearr dik naita-naiez.
2. BASERRITARRA.—Emen ez dago iñor.
3. BASERRITARRA.—Beste bidexkaen bat artuko zuan edo Larraun-ibarrerako aldapa artuko zuan ain bertatik giñuzela oartzean.
1. BASER.—Ibarr guzietan ua lotzeko gaztigaturik daude; moroen alderditatik datorr, eta norbait ba-da.
4. BASER.—Ez zegok gaizki gogoratua; i oaie ara, ta ni onekin joango nauk Lekunberri aldera.
2. BASER.—Goazen, goazen lenbaitlen alderdi auetatik.
1. BASER.—Zergatik?
2. BASER.—Esaten dutenaz, alderdi auetan, artzaiak berak ikaraz beterik dauzkan mozorro izugarri bat omen-dabillelako, ez bai- dira onera urbiltzen ere.
4. BASER.—Mozorroa emen!
2. BASER.—Badakik ez naizela bildurtia, baño bi aldiz ikusi bai diat Basajauna ta...
1. BASER.—Ondo zegok, ondo zegok; bi arkaitzera, ta beste biak Larraun-aldera. (Esan duten bezala egiten dute).

Zortzigarren ikuskaia.

Teodosio, Eudon, Aingeruaren agerraldia.

TEODOSIO.—Indarra, nere Jaungoikoa! Emazkidatzu indarrak, zoritxarreko au zeruratzeko. (Arkaizpea utziz) Zenbat gauza bearr nituzken!

EUDON.—Ura, jauna, egarriak itotzen nau-ta; ura ta geldi-egona bearr ditut.

TEODOSIO.—Jaungoikoaren esku zabalak biak dakarkizu. Atxoin zazu adiskide, apur bat, nil sua piztu arte. Atxoin, utzi larru oiek zure oegañean jartzen.

EUDON.—Ez, ene aita, ez dut ezeren bearrrik. Iltzera noa naita-naiez eta bakar-bakarrrik nai dut eta eskatzen dizut Jaungoikoaren ize-nean, ez aldegiteko nere ondotik; exeri zaite nere ondoan; ez utzi ni bakarrik apur bat ere. Iñorgabe iltzako bildurra daukat.

TEODOSIO.—Ez estutu, jauna; Jaungoikoak emango dizu osasuna on ba-zaizu; atxoin dezagun arren jainkozko ontasunean. Begira; gaur arte ez neukan nik emen zuri eskeintzeko ezertxo ere, ez oerik, ez surik, ez jatekorik ere, ta gure Jaunak zuretzat bialdu dizkit nonbait ere. Jaungoikoaren errukitasuna aundia da.

EUDON.—Ni ikutu bearr ba-nau, neurri-gabea izan bearr du.

TEODOSIO.—Guztientzat, guztientzat du ugari; oi zeñen aundia izan den, bakartasuneko gizagajo, lurrak jasotzen duan gaizkillerik, aundien onentzat! Nere biziera estuaz eta zurekin egin dudan on-apurraz. Bear bada, gizon onetako artuko ninduzun; baño ez ala uste izan; gaizkille aundia izana naiz, odolez zikindurik dauzkat nere eskuak, nere gurasoen odolez ala ere.

EUDON.—Teodosio!

TEODOSIO.—Ezagutzen al-nauzu? Nonbait nere gaiztakeriaren asotsa zure belarrietaraño ere iritxi zitzaizun.

EUDON.—Teodosio! Zureak baño askoz aundiagokoak dira nere gaiztakeriak. Zure uzkurtasunak aurpegian ematen dit, zure nekeak dardaraz naukate; Zure bizierak arritzen nau, ta Jaungoikoak orren bidez argitzen nau: nik nere gaiztakeriak nai dizkitzut aitortu.

TEODOSIO.—Ez naiz Apaiza, ta ezin dizkizut barkatu; ez dizut entzun berr beraz. Nai al-duzu Sakana-ra jetxi ta Apaizen bat billatzea?

EUDON.—Ez dago betarik; gañera neri ezin barkatu nere gaiztakeriak, zureak bezala, ez nago batayatua-ta.

TEODOSIO.—Godotarra ta batayatu gabea?

EUDON.—Nai dut bai batayatzea; biotza ikutu didazu: Jaungoikoak argitu nau. Baño entzun zaidazu aurretik, onela nere okerkeriak nolabait ere ordaindu ditzadan.

TEODOSIO.—Esazu; ortarako bada esan dezakezu.

EUDON.—Tarik-ek egun auetan bere eskuratu duan Zaragoza-tik nator; ark eta Muza-k Galizia-taraño jotzeko asmoa zeukaten, baño nik eragotzi diotet, ez ditzaten bidean Euskalerriko mendiak utzi. Iruñia-ra ninjoan orain judu-ei laguntza eskatzera ta aiendako eskutitzak (kartak) nekartzan (nekazkin).

TEODOSIO.—Emen daude, nik jaso ditut.

EUDON.—Erre ta kixkali ditzazu; ez dezala juduen batek ikasi Tarik eta Muza-ren asmorik, edo ez dezala euskaldunei kalterik egiteko biderik izan.

TEODOSIO.—(Txikitzen ditu). Orra, atsegiña emanik.

EUDON.—Orain entzun zazu beste aitortzera nijoan bat, neretzat lotsagarriagoa ta zuretzat mingarriagoa dana. Teodosio ni ta, zure ustez, zure andre gaiztoa iltzen zinduzulakoan aita ta amaren illtzale izan ba-ziñan, ona non duzun, gaiztakeri artara eragin zizun maltzurra.

TEODOSIO.—Eudon! (Zuti jartzen da).

EUDON.—Ni naiz bai, Eudon; ona non duzun zure zoritxar guzieren erakarlea, zure gaiztakeriaren egiñazlea.

TEODOSIO.—Ixo, Eudon, ixo! Ez ortaz itz-egin; ez aipatu itz bat geiago.

EUDON.—Bai, nik saldu nuan Konstantza nere gezurrez Mendiguru-n; nik zu ta zure andre ona biok batean galdu nai izan zinduztedan; banekin nik zuen oatzean zeudela lo, zuen gurasoak; nere aitak eta nik jarri genizun ezpata zure eskuan. Nik ill-erazi nizkitzun zure gurasoak.

TEODOSIO.—(Zoratuaren begiratu artoa arturik ateratzen da bereala ar-

kaizpetik; bere aurpegian nabari bearr da bere orduko barru nasi erre-egosia).

EUDON.—Barkatu, Teodosio, barkatu! Jaungoiko, zu baño len nik erre-suminduaren errukitasuna ain aundia bada, zu ere ez zera errukitiko? Barkatu, barkatu!

TEODOSIO.—Zer nai duzu nik egitea? (esaten dio otz ta gogorr).

EUDON.—Bataiatzea... Nai dut kristau izan... kristau egiñik nai dut ill. Barka zaidazu. Atozkit, nere agoz ots-egiten dizun Kristo-ren ize-nean.

TEODOSIO.—(Aitaren egin eta sartzen da). Eudon! (Onen ondoan be-launikatzen da). Sinisten al-duzu Jaungoiko bakarr guztia- alduna-gan? (dezakenagan?).

EUDON.—Bai, jauna, siñisten dut.

TEODOSIO.—Siñisten al-duzu Irutasun guztiz santuaren siñiskaya? Aita, Seme ta Espiritu Santuan?

EUDON.—Bai, siñisten dut.

TEODOSIO.—Siñisten al-duzu Jesukristo-gan?

EUDON.—Bai, bai, siñisten dut Ama-Birjiña Mariaren sabelean gizon egin, guregatik gurutzean ill, eta zuri ain biotz aundia ematen dizun Jesukristo-gan, eta arren merezimenduagatik uste dut barkatua izango naizela.

TEODOSIO.—Nai alduzu batayatzea?

EUDON.—Nere biotz guztiz nai dut.

TEODOSIO.—Ara bada, Eudon; ez bazaude batayatua, nik batayatzen zaitut Aitaren eta Semearen eta Espiritu Santuaren izenean (Ura burutik bera ixuriz).

EUDON.—Jaungoikoak ordainduko al.dizu, Teodosio! (Au esan ondoan ematen du azkeneko arnasa, aurretik Teodosio-ri eskua estutuz bereaz. Ontan, agertzen da eren-suge izugarria, pixkeka-pixkeka bere-ganaño urbilduz).

TEODOSIO.—Migel doneak lagun bekit! (Agertzen da Aingerua; Teodosio-k begiratzen dio; indarraldi batean jeikitzen da, ta Arengana dijoa; Aingeruak ikutzen dio bere gerriko katea ta bi puska egiñik

erortzen zaio; ta ordu berean eren-sugea ondatzen da; Aingeruak ar-
kaitz edo zugaitz gertuenekoan bere irudia utziz dio):

GOIINGERUA.—Zurekin biz (izan bedi) Jainkoaren pakea; orra zure
erriaren gorabidea. (Aingeru-sail batek abesten (kantatzen) ditu az-
keneko bost itz oiek, eta orrekin bukatzen da).

Bederatzigarren ikuskaia.

Teodosio, Martziano, Gartzia, Petronila.

GARTZIA.—(Aurreratuz) Etorri al-da onera, igesi zijoan etsai bat? Orr
upatu dugu bere zaldia illik

TEODOSIO.—Orra; aristintxe ill da nere besoetan.

GARTZIA.—(Orduntxe irixten diran Martziano ta Petronila-gana itzu-
liz). Ill da, ta beronen arkaizpean ill da; berak ba-leki! (goiti). Ai
zoritxarrekoa!

TEODOSIO.—Obeki esan dezakezu: “Eudon zorionekoa; otoitz egizu
gugatik”, batayoa eskatu dit, eta neronek eman diot.

MARTZIANO.—Oi Jaungoiko aundia!

GARTZIA.—Ori arrigarria!

PETRONILA.—Au ikustekoa!

MARTZIANO.—Bai neri iruditu zerutarren abestiak (kantuak) eta Ain-
geru egal-zuri bat zerurontz egaka zijoala.

TEODOSIO.—Migel Goiaingerua laguntzera etorri zait, sulezeko etsaiak
nasi nai izan nauanean; onetsia izan bedi Jaungoikoa!

MARTZIANO.—Eta Jaungoikoaren indarrak zure katea ausi du, barkatu-
rik zaudela adierazteko; goretsia izan bedi Jaungoikoa!

TEODOSIO.—Eta Jaunaren Aingeruak Gurutze bat utzi digu, gure erria
bere bidez goratzeko (bere beatzez erakusten diote; Gartzia ta Pe-
tronila bere aurrean belaunikatzen dira). Goretsia izan bedi Jaungoi-
koa!

MARTZIANO.—Arrek barkatu dizkitzu zure gaiztakeriak, idiki ditu zure
barruko begiak, eta argiz bete zaitu; goretsia izan bedi Jaungoikoa!

TEODOSIO.—Eta nere gogoak (animak) ezagutu ditu bere okerrak, eta artu du indarra bide zuzenean ibiltzeko; goretsia izan bedi Jaungoikoa!

MARTZIANO.—Maitetasunezko eta pakezko bideak dira oiek; gure erria gorazarri bearr duten bide ber-berak; goretsia izan bedi Jaungoikoa! (Teodosio-rekin batean belaunikatzen da gurutze- aurrean bestetatik bereiz).

TEODOSIO.—(Belaunikatuz dio): Goretsia izan bedi Jaungoikoa!
(Ikustoki-oyala geldi-geldi jetxi).

(Bigarren egintzaren bukaera).

IRUGARREN EGINTZA

Goraldia

Altsatsu-ko Pedro deunaren basiliza; ikuskaia “Amaya”-k II-garren zatiko 41-garren orrialdean dakarren eran; eskubi-aldean su-galdak; ezkerr-aldetik, baño erditsuan, Aralarr.

Lenengo ikuskaia.

Bi agureak.

Burunda-ko Jauna erdian zugaizpean; Allin ibarreko Jauna, Ega ibarrekoa, Berrueza-koa, Basaburu-koa, Uarte ta Arakil-go, Ilzarbe-koa, Elizondo ta Baztan-go, Larraun eta Lekunberri-koa, Ollaran-go, Ultzama-koa, Urroz eta Izagaondo-koa.

ILTZARBE-KO JNA.—Garai-irrintziak gure gudari garailarien etorrera adierazten digute.

ALLIN-GO JNA.—Eskerrak, matxinadan ain ondo eragiten dioten zaldun azkarrari.

BURUNDA-KO JNA.—Bai pozik esango niokela orrixe datorreneko: Etsai gogorr ta matxinada-zale batek zu bezalako zaldun bat bearr

du ta nai du Buru; eseri zaite aurreneko lekuan eta agureen batzarraren Buru izan zaite.

BASABURUA-KOAK.—Eta zer esango ote-luke Butron-en Lartaun-ek? Ez ote-lezake esan Aitormendiko ta Goñi-ko eskualdeak berari dagozkiola, Konstantzaren aita dan ezkerro?

ARAKIL-GOAK.—Ez luke ezer esango, bere alabaren gizona bizi zaion ezkerro.

ULTZAMA-KOAK.—Teodosio-k izango luke eskualderik aundiena, bizi izan balitz.

EGA IBARREKO JNA.—Izarra-tik ateratzean entzun nuan Teodosio oraindik bizi dalako berria, ta beste asko gauza; baño zuek siñistu al-dezakezue?

ALLIN IBARREKO JNA.—Ori bera diot nik; nork siñistu orrelako gauzarik?

ARAKIL IB.—Nik ere ez dut siñisten; baño erenegu berean nere Uarteko etxean egon dalako Teodosio bera, gure Gotzai (Obispo) santu Martziano-rekin, eta Gartzia ta Petronilarekin. Orduan zijoan Goñira, ango bere gizonak altxa-azitzera.

ELIZONDO TA BAZTAN-GOAK.—Guk uste bai gendun ila zala!

OLLO-KO JNA.—Orain artean, nola ez zuan ba, iñork, arren berririk ematen?

ARAKIL-GO JNA.—Erroma-ra joan zanean, agindu omen zioten basoetan bizitzeko, gizon iñorekin itzik egin gabe; ta ori errazago egiteko, gure Obispo jaunak eta bere lagun berezi batzuek bakarrik zekiten, Aralarr-ko mendi-gaiñean bizi zala.

URROZ-KO JNA.—Aizu, aizu ta egia ote-da Migel Goiaingeruaren eta deabruaren agertzeaz dioten ori? Urrotz-en entzun nituen, Mendozak dizkion berri ber-berak.

ARAKIL-GOA.—Zartua nago; ala ere, atzo berean igo nintzan, miraria nere begiz ikusteagatik.

ALLIN-GO JNA.—Eta zer ikusi ziñun, deabruaren isatsa? (buztana).

ARAKIL-GOA.—Agur egin nion, Gurutzea buruan duala dagoen Goiaingeruaren irudiari; eta ikusi nuan deabrua ondatu zan lezea. Erenegu berean Arakil guzian entzun bai gendun asots izugarri bat, eta arratsaldean jetxi ziran Martziano, Teodosio, Gartzia ta Petronila, gerta-

tu zanaren berria emanaz. Onezkero Arakillen ez da iñor Aralarr-
gañera igo gabe. “San Migel-ekin moruetara” oju egiten zuen gaurr-
gure mutillak matxinadarako deitzen.

LARRAUN-GOA.—Larraun guzian ere entzun gendun asots ori, ta arga-
tik agerpenaren lenengo berriak ikastea, atera naiz Lekunberritik,
eta oñez etorri naiz Aralartik barrena Jaun Martin-ek esan duan gu-
zia nere begiz ikusiz.

ALLIN-GOA.—Orduan laxterr igoko gera beste auek ere.

BURUNDA-KOA.—Eman bekit Jaunak bi eguneko bizia, ta ez naiz ilko,
ainguruak bere buruz santutu duan tokian belaunikatu gabe.

BERRUEZA-KOA.—Berdin esaten (dut) nik ere, Juan Pedro (entzuten di-
ra Amagoia-ri ongi-etorria ematen diotenen ojuak eta baselizaren
atzetik sutan dagoan mendira dijoazela).

Bigarren ikuskaia.

Lengoak eta Amagoiarekin datorren erritarr sail bat.

OLLO-KO JAUNA.—Zeren abarrotsa da ori? Noren ojuak dira oiek?

ILTZARBE-KOAK.—Erritarrez betetzen ari da mendi-gaia.

ELIZONDO TA BAZTAN-GOAK.—Orain itzultzen bei-da Amagoia berea-
kin Aitormendi-tik guda-abestiak (gerra-kantuak) agotan.

BASABURU-KOA.—Goñi-ko Jabeen il-gaua ezkeroz Aztilaria, burua
galduz dijoa pixkeka-pixkeka.

BERRUEZA-KOA.—Ixo, abestera (kantatzera) dijoa.

LARRAUN-GOA.—Bere txintxurra zaloitxo dauka ba oraindik.

ALLIN-GOA.—Ori orrela ilko da, ero, siñis-gabe ta kantari.

AMAGOYA.—(Arin-arin abesten du mendi-gañetik su-aurrean).

Romako armak
alegin eta
Bizkayak daroa
Santsoa.

Otabiano
munduko jauna;
leko bide
Bizkaikoa.

Itxasotati
eta leorrez
imiñi deusku
moltsoa.

Leor zelayak
berek dira;
mendi tantayak
leusoak.

Leku ironian
gagozanean
nok bera sendo
dau gogoa.

Bildurrik gitxi
arma bardiñas;
oremayatxu
gaxoa.

Soñak gogorrek
badirituis,
narru bilosa
surboa.

Bost urteko
egun-gauean
geldi bagarik
potxoa.

Gureko bata
il bagadian,
bost amarren
galdoa.

Aek anizta
guk gitxitaia
azken indugu
lalboa.

Geure lurtean
ta aen errian
birotx ainbaten
zamoia.

Tiber lekura
geldiko zabal
Utxin Tamaio
gran doia.

Andi arista
geisto sindoas
betiko niais
narr doa.

Euskalerrria
ezta izutzen
etsaiak txautzen
gogoa.

(Giza-talde aundiak goraka erasotzen dio Aztilariari; au bereakin ezker-aldeetik, eta beste sail batek ongi-etorria eman bekiote eskuñetik datozenai).

Irugarren ikuskaia.

Amabi Agureak

LARRAUN-GO JAUNA.—Amagoyak ez du beti eresi ori abesten (kantatzen); nonbait ere matxinada gogorra izan da, ta gure garaipena aundiagoa.

BERRUEZA-KOA.—Emen eldu da, beste guztiak goraka artzen dituzten giza-sail armadun bat.

URROZ-KOA.—Orren laxter eldu diranean, ezagun da, etsaiak pakea eskatu edo iges egin duala.

BASABURUA-KOA.—Pakea egin? Amagoya-ri entzuna entzunik, ez dut uste orixe.

ULTZAMA-KOA.—Etxeberri otsoarenak dira, ta berak esango digu guztia.

Laugarren ikuskaia.

Lengoak eta Etxeberria.

ETXEBERRIA.—Jaungoikoak zaindu zatzaizkigu bizirik gure erriko agure agurgarriak.

BURUNDA-KO JAUNA.—Baita zu ere, Etxeberri azkarra.

ALLIN-GOA.—Kantabria-ko gaztelua tente al-dago? edo moruekiko ekiñaldia zer gixezkoa izan da?

BURUNDA-KOA.—Sartu zaite erdira, eseri ta esan iguzu guztia; gu zartuak ba gera ere, oraindik gure odola irakiten jartzen da, zuen garai-pen eta matxinadak entzunez.

ELIZONDO ETA BAZTAN-GOAK.—Aurrean esan iguzu; zenbat eta nor erori dira gureetatik?

ETXEBERRIA.—Martziano gure Obispo deuna (santua) baitu dute.

BURUNDA-KOA.—Gure Gogotzai biotzekoa!

ILTZARBE-KOA.—Arri bizia kentzeko biotzik izango ote-dute?

ETXEBERRIA.—Alaxe egin dute; bere buru erlijioaz galdua, gure eskuetara egin dugu; Butron-en Lartaun, azkartxo ekin dien ondoan, eriturik gelditu da.

LARRAUN-GOA.—Nere aide ta adiskide ori non gelditu da?

ETXEBERRI.—Gartziak agindu du Abartzuza-ko bere etxera eraman dezatela; ezkerreko besoan du ebaki aundia, baño ortatik bereala sendatuko da. Gesala-ko Jaun gaztea, bere seme zarrenarekin, Burundakoaren biziagatik bera illa izan da. Zure bigarrenak lagundu nai zion Elizondo ta Baztan-goekin, eta zauriturik gelditu da buruan, baño ez du ainbestekoa.

ELIZONDO-KOA.—Ez al du makurragorik izango!

ETXEBERRIA.—Ez dirudi; gureetako batzuek ere ill dira; baño gure baten aldean eun etsai erori dira.

ETXEBERRIA.—Izugarria izan da matxinada; etsaiak oraintxe berea zuala uste zuan gaztelua, ta Arga ta Burunda eskuraturik Iruña- raño iristeko asmoa zerabillen, inguratuak azken indarketa bat egiñez irten direnean. Aizkolariaren aizkorapean ezpalak bezalaxe, erortzen ziren gure mutillen aizkorapean moruen buruak.

ALLIN-GO JNA.—Beroaldi pollitta emango ziotek orain infernuko gal- detan.

ETXEBERRIA.—Baño asko ziran gero; gutako batentzat eun bat; ala ere, gureak burua itzuli gabe ta basurdeak bezala ekiñez, biurtzen ziran gaztelura. Nik ez dakit nere iruditua ote-zan baño; orduan ikusi nuan aingeru txuri bat, lentxago Gartzia-k esan zidan, Aralarr-en Teodosio-ri agertutakoa bezin txuria; onek, bere bularraldea gure Laburu Gurutzearen antzeko batekin estaliz, suzko ezpata batekin jotzen zien, gure ikurrin (banderako) arrapatu nai tutenai.

Gureak alako gizon pillaz beren buruak inguraturik ikustean babesera zijoazen; baño Gartzia-k oju egin zuan “San Migel-ekin beroietara” eta nik geiago ez nuan ikusi... baño begiak idiki nitua- nean, Ebro-ko sayetsak gorpuz-illaz beteak ziran, eta arren urak, odolez gorri-gorri egiñik.

ALLIN-GO JNA.—Baño zakurr oiek odol gorria al-dute?

ILTZARBE.—Orain zurrutekoa egingo diozun nere ibarreko ardoa bezin gorria; ez da ala, Etxeberria? (agintzen du ardoa atera ta eman de- zaiotela).

ETXEBERRIA.—Jakin bear duzue guziok ez dudala edaten, gure Gartzia bikañak bere lenengo ateraldia egitean, ardoaren txorabioaz utsegin nuan ezkeru.

ALLIN-GOA.—Ordutik onera egin dituan euriakin ardoak indar asko galdu du, gizona!

ILTZARBE-KOA.—Ez zazula utzi, gizona; orain egin duzunez, ordukoa aztu dezakezu-ta. Gañera ordutik onera ere zerbait egarri egingo zenduan noski.

ETXEBERRIA.—Zuen onerako betorkit bada orainaldiko lenengoa. (Be- rak bakarrik edaten du).

ALLIN-GOA.—Ez al-duzu azkenekoa izango.

BURUNDA-KOA.—Eta zer gertatu da Gartzia, Amaya ta Petronila- rekin?

ETXEBERRIA.—Amaya eriaikin gelditu da; Gartzia ta Petronila atzetik genduzen, Aralarr-era Migelek bere erriari ain agirian lagun egin diolako eskerrak ematera joateko asmotan. (Erritarr- pillak oju dagite: “Gora Gartzia! Gora Petronila Gora Jimeno-ren semea!”).

ALLIN-GOA.—Ementxe eldu dira. (Guztiak zutitzen dira, beren tokieta-tik igitu gabe).

Boskarren ikustaldia.

Lengoak, Gartzia ta Petronila.

GARTZIA.—Agur, gure Batzarr-Buruko Agure agurgarriak.

GUZTIAK.—Agur Gartzia ta Petronila!

GARTZIA.—(Aurreratzen zaio Burunda-ko Jaunari ta belauniko jarririk, eskuan muñ dagio esanaz): Zuregan Burunda-ko Jaun agurgarria, agur dagiot eta onesten dut nere aita zana.

BURUNDA-KOA.—(Eskuak buru-gañean jartzen dizkio esanaz): Jimeno zanaren kaldorra ta seme goragarria zera zu Gartzia, ozkarbi zeru goienetik onetsiko (bedeinkatuko) al-zaitu berak. (Gartzia zutitzean, batek ots egiten du: “Gora Euskaldunen agintaria!”). Erritarr-pillak oju egingo duan “Gora”, Gartzia-ren keñuz ixilduko da.

GARTZIA.—Guziok bearr duzute jakin, Teodosio, Goñi-ko Migel eta Plazida-ren semea, orain arte basoko izkutuan neke-bidean (penitentzian) bizitu dana, oraindik bizi dala, ta zeruak ontarte aundiak egin dizkiola.

Argan biltzen dira bere aita zanaren oroipen gozoa, Aitorr-en ondorekoen begiramendu ta itzala, eta zeruaren bedeinkazioak (onespenak). Ari zorr zaio, bada, gure erriko buru izatea, gure erri-ko Agure agurgarriai ondo irudituko zaiotenean.

BURUNDA-KOA.—Biotz aundiko Gartzia azkarra; gure erriarekin batera gaude Erregea autatzeko asmoan; zu ere zure andre Amayaren bidez Aitorr-en ondorekoakin bat egiñik zaude; erriak bere begiratza-le bikain bat dakus zugan, eta maite zaitu; zu edo ura aukeratu ez giñekila geunden. Juan Bargas Abadearen bidez otsegiña dago bera, zerorren aurrean Batzarr-Buruak gure erriko Errege autatzeko. Zer irudi zaizue, Batzarr-Burukideak?

ULTZAMA-KOA.—Oraintxe datorrela Teodosio bere andrearekin eta Abadearekin, ortaz itz-egitera. (Agertzen dira, ba, Amagoyak abestu zuan mendi-gañean, Teodosio ikustean erritarrak arriturik jartzen dira, ez beroturik).

Seigarren eta azkeneko ikuskaia.

Lengoak, Teodosio, Konstantza ta Abadea.

TEODOSIO.—(Irixtean). Au poza ta atsegiña artzen dut nere erria garai, ta Amabien Agureak bildurik ikustean! (Sartzean) Jaungiokoak di-zuela egun on guziori.

GUZTIAK.—Ondo etorriak guztiok.

GARTZIA.—(Erdi baztaturik). Jaungoikoaren erabakiaz oraintxe eldu zaizu, gure erriaren zuzenbidea zure gain artzeko ordua. Zure gain artzen duzulako itzaren begira gauzkatzu.

Altsasu-ko Pedro deunaren eliz onetatik ez zera igaroko errege makil eta koroia gabe.

TEODOSIO.—Batar-Buruko Agure ta gure erriko Jaunak: zuengandik baztaturik bizi izan naizen artean nere guraso ziranen oroipenarekin beti gure erriaren oroipena nerabillen buruan eta aiei eman nien, eriotzaz ezagutu nuan gure erriari ezagutu gabe emango niona ta emango geniona.

Ori goratzeko guztiok elkarr artu bearrean banakatzen ba-gera, bakoitzak bere buruari ta naikeriai bakarrik begiratuz, gure eresi ta gure zarren esanak, gure sukaldeak eta gure oiturak gure eskuz ilko ditugu, gure erriaren irudi bizia nere gurasoak, nere eskuz ill nituen bezala.

Petronila, oroi zaite egun batez Mendiguru-n esan ziñilada: “Gartzia aundia da, ta ona; ta bere Aberriaren maitatzaille iñorr ez bezelakoa eta zuk ezagutzen duzu ori dala erria goratzeko bide zuzena, zure izanera gogorak bide ortatik baztartzan ba-zaitu ere”. Gartzia, zu ibilli zera beti zuzen bide ortan; aurrera ere egizu ba-da zure erriaren Erregegoa, orain arte zure ibarrekoen Jaungoa egin duzun bezin zuzen.

Ez gero ezezkorik esan, Gartzia; Konstantzak eta nik erabakirik daukagu orain Juan Bargas Abade jaunaren aurrean itz-ematera

goazena: Gure aberastasunakin Aralar-ko mendian Baseliz bat goratzera goaz, Jaungoikoak an utzi digun aberastasuna berartan zaintzeko; ta arri agur egin naiez joango diranak, gurekin batean estalpe bat izan dezaten, etxe bat ere nai dugu goratu, mendi santu artan.

JUAN BARGAS.—Ala biz (gerta bedi).

TEODOSIO.—Batzarr-Buruak ontzat ematen ba-du, jaso zazue, bada, lurretik ta jarri zaiozue eskuan laburua ta gerritik ezpata zintzilika.

AMABIAK.—Egin dezagun.

GARTZIA.—Errege-makilla ta koroia emango dizkidatzue, baño ez ezpata, au Jaungoikoak eman dit, zure otoitzai (Teodosio-ri) eskerrak, garai ateratzean; eta au izan bedi legezkoa neretzat eta nere ondorekoentzat.

BURUNDA-KOA.—Entzun bearr dituzu aurretik, zuk eta zure ondorekoak Ebanjelio santuen gañean, zuen erregegoan betetzea agindu bearr (zin egin bearr) dituzuen itz-artuak.

(Juan Bargas-ek larruki bat ateratzen du).

GARTZIA.—Irakurri zaiguzu, Juan Bargas jauna; eta nik zin-egingo ditut on-artzen ba-ditut.

JUAN BARGAS.—Jimeno-ren seme Gartzia, zin egiten al-duzu Jaungoikoa-gatik eta Ebanjelio Santu auengatik (Teodosio-k iduki bitza). Zure erriak zuzenbidez eramango dituzula pakean eta zuzentasunean?

GARTZIA.—Bai, zin-egiten dut. (Belaunikatuz).

JUAN BARGAS.—Eta zin egiten al-duzu, ez dituzula txartuko lege-zarrak, baizik ondu egingo dituzula, eta zainduko duzula etsaien erasoaldi ta okerkerietatik?

GARTZIA.—Baita ere zin-egiten dut.

JUAN BARGAS.—Eta lurreko ondasunak bertakoen artean zabalduko dituzula, ta ez duzula egingo ez pakerik ez ta ere gudurik (gerrarik), ezta beste gauza aundirik ere, ta ez duzula auzirik egingo, amabi gizon-aberats, Erriko Agureen baimenik gabe?

GARTZIA.—Bai, zin-egiten dut

BURUNDA-KOA.—Orrela bete ezazu eta Jaungoikoak onetsi (bedeinka) zaitzala; eta bestela Jaunak gaizto artu bezaizu zure utsa. (Gartzia

zutitzean eta Laburua gertutzen duten artean, erritarrak ojuka diote): “Gora Jimeno-ren semea! Gora euskaldunen Buruzagia! Gora moro ta juduen Garailaria!” (eta Errege-makilla ta Koroiarekin Laburuaren gañean jarririk, bere gañean jasotzen dute esanaz):

AMABIAK.—Ba-degu, ba-degu, ba-degu Errege!

ERRIAK.—Gora Gartzia Jimenez gure Erregea!

(Andik jaisten duten artean, ezker-aldean ager bedi, al ba-da, oraingo Aralarako Migel deunaren Baseliza edo gutxienez Migel deunaren irudi aundi bat).

(Jetxi burtiña).

AZKENA